

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE

TEZĂ DE DOCTORAT

Țărănismul și creștin-democrația românească

Coordonator științific

Prof. univ. dr. Rodica Marta VARTIC

Doctorand

Sorin-Alin SESERMAN

Cluj-Napoca

2015

Cuprins

Argument	4
I. Contextul istoric	6
I.1. Societatea românească la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX	6
I.2. Evoluția regimului agrar în România secolului al XIX-lea	10
I.3. Primele mișcări politice, premise în apariția țăranismului	17
I.4. Mișcarea politică din Transilvania	20
II. Curente ideologice ca premise în apariția țăranismului	23
II.1. Sămănătorismul	26
II.2. Poporanismul	30
III. Formarea Partidului Național-Țărănesc și evoluția doctrinei	38
III.1. Formarea Partidului Țărănesc	38
III.2. Formarea Partidului Național-Român	42
III.3. Realizarea fuziunii și crearea Partidului Național-Țărănesc	45
III.4. Programul și doctrină politică	49
III.4.1. Programul și doctrina țărănistă în perioada 1918-1926	49
III.4.2. Doctrina țărănistă în perioada 1926-1947	58
IV. Viziunea țăranismului asupra economiei românești	72
IV.1. Agricultură	72
IV.1.1. Starea agriculturii românești	72
IV.1.2. Reforma agrară	77
IV.1.3. Viziunea PNTȚ asupra agriculturii	80
IV.1.4. Mica gospodărie țărănească	87
IV.1.5. Cooperația	96
IV.2. Industria	107
IV.2.1. Starea generală a industriei românești	107
IV.2.2. Conceptul de industrializare în ideologia țărănistă	111
IV.2.3. Dirijism și etatism	120
V. Țărănismul	129
V.1. Partidul Țărănesc – partid de clasă	132
V.2. Țărănismul și democrația rurală	138
V.3. Statul național-țărănesc	144
V.3.1. Statul național-țărănesc în viziunea lui Constantin Rădulescu-Motru	149

V.3.2 Țărănismul în viziunea lui Ion Mihalache	159
VI. Țărănismul și creștin-democrația	165
VI.1. PNȚCD după 1989	165
VI.2. Fundamente ale creștin-democrației europene	169
VI.2.1. PNȚCD – partid creștin-democrat	171
VI.2.2. Dreptatea socială în concepția țărănismului și a creștin-democrației	179
VI.2.3. Democrația țărănistă și viziunea creștin-democrată	186
Bibliografie	198

Rezumatul tezei

Lucrarea își propune să analizeze rolul și locul țărănismului, al creștin-democrației asumate ulterior, în evoluția societății românești din perioada interbelică și după 1989. În consecință capitolele lucrării evidențiază aceste aspecte încercând să lămurească acțiunile și atitudinea unui partid și să clarifice rolul ocupat de doctrina țărănistă în spațiul politic românesc, atât în perioada interbelică cât și după 1989 când PNȚCD s-a afiliat platformei creștin-democrate.

În 1947 s-a încheiat un capitol din istoria țării, a partidelor politice din România, ultimii apărători ai democrației românești fiind reprezentanții celor două partide care au dominat scena politică interbelică, PNL și PNȚ. După 1990 cele două partide au fost înființate sau reînființate de reprezentanți liberali și țărăniști, care, la sfârșitul perioadei interbelice erau membri, militanți, la nivel național, de aici și legitimitatea istorică, doctrinară pe care cele două partide și-au revendicat-o în acest sfert de secol. Acest lucru se va reflecta în modul de gândire și de acțiune, în viziunea asupra statului în primii ani de democrație, țărănismul fiind continuat sau înlocuit de doctrina creștin-democrată modernă, europeană adaptată de către vechii și noii țărăniști, iar liberalismul asumându-și elementele doctrinare clasice și moștenirea liberală interbelică.

Informațiile preluate din ziarul vremii, memorialistică, studiile de istorie au fost analizate în așa fel încât să se poată construi o imagine cât mai aproape de realitate și pentru a oferi cât mai precis sensul și semnificația unor teorii și acțiuni. Țărăniștii au fost foarte productivi în a elabora teorii și a aborda problemele socio-economice dintr-o perspectivă filosofico-politică. Au lăsat o întreagă literatură față de problematica statului, a economiei, au furnizat idei de filosofie politică care au conturat o doctrină politică distinctă. Am urmărit studierea ideilor și a concepției pe care liderii partidului au imprimat-o sub forma acestei doctrine și ideologii și am analizat din punct de vedere filosofico-politic elementele doctrinei țărăniste și a celei creștin-democrate însușite de țărăniști, evoluția gândirii și conceptelor ce au stat la baza acțiunii politice de dinainte de 1947 și după 1989.

Primul capitol se referă la contextul socio-economic și politic al secolului al XIX-lea și la evoluția mișcărilor țărănești din vechiul regat și a mișcărilor politice din Transilvania.

Apariția țărănismului în România a fost un fenomen natural pe fondul frământărilor politice și sociale de la sfârșitul Primului Război Mondial. Anul 1918 aduce în prim planul politicii românești o serie de partide noi, majoritatea regionale, fără a avea la bază ideologii conturate. Mișcărilor țărănești care au precedat apariția Partidului Țărănesc s-au dezvoltat

timp de câteva decenii și au pregătit terenul pentru afirmarea politică a unui partid care să le reprezinte interesele. Cele două formațiuni politice, conservatoare și liberale, care au guvernat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, nu au reușit să decât într-o mică măsură să rezolve problemele țăranilor care formau majoritatea covârșitoare a populației țării. Țărănimea nu participa la procesul electoral astfel că reprezentanții conservatorilor și ai liberalilor erau preocupați de menținerea unei influențe politice prin sprijinirea claselor avute, cu drept de vot. Instabilitatea politică, sciziunile interne, nerezolvarea problemelor țăranilor, adoptarea votului universal au schimbat raporturile politice, au dus la apariția mai multor partide care s-au format și s-au adaptat din mers, unele dintre ele influențând decisiv evoluția societății românești pe întreaga perioadă interbelică.

Țărănismul a evoluat treptat sub influența a două curente din două regiuni ale țării. Partidul Național Român era reprezentantul transilvănenilor fiind rezultatul luptei românilor transilvăneni împotriva guvernelor austro-ungare de după 1867 și până la 1918. Liderii acestui partid s-au afirmat în acest proces de recâștigare a drepturilor politice, iar ulterior de afirmare a independenței față de autoritățile maghiare. În același timp, în vechiul regat, mișcările țărănești îmbracă forme politice de manifestare, iar după câteva încercări nereușite de încheiere a unui partid al țăranilor, la 1918 este înființat Partidul Țărănesc care își fixează ca obiectiv politic major sprijinirea clasei țărănești.

În capitolul al doilea sunt prezentate curentele ideologice care au inspirat sau chiar influențat doctrina țărănistă. Mișcările culturale din a doua parte a secolului al XIX-lea și dorința de implicare a intelectualilor români în viața publică au avut drept consecință apariția unor idei și modele pe care aceștia le vedeau în construcția societății. Sămănătorismul și poporanismul au fost principalele curente care au avut o influență directă asupra țărănismului în special prin viziunea tradiționalistă asupra evoluției societății. În dezbaterile privind formulele de dezvoltare potrivite societății noastre, mare parte din gânditorii vremii optau pentru conservarea structurilor românești, fiind convinși că doar dezvoltarea naturală, treptată a instituțiilor poate susține în timp o dezvoltare normală. Sigur că realitățile de după 1848 nu au fost la fel cu cele de la începutul secolului al XX-lea, care la rândul lor au fost diferite în perioada interbelică. Cu toate acestea multe din ideile junimiștilor, ale sămănătoriștilor și mai ales cele poporaniste au fost păstrate și adaptate din perspectiva politică. Modernizarea țării, industrializarea, aveau să se realizeze pe fondul acestor dezbateri. Ideile sămănătoriste și poporaniste s-au construit în principal în jurul conceptului de unicitate al poporului român, a civilizației rurale și al specificului național. Aici identificăm și locul de întâlnire cu țărănismul, care susținea menținerea unor

structuri necapitaliste, a economiei agrare familiale. Poporanismul și ulterior țărănismul au susținut că, pentru ca societatea să evolueze, trebuiau rezolvate cu prioritate democratizarea vieții publice și problema țărănească.

În capitolul al treilea sunt prezentate etapele de formare a Partidului Național Țărănesc rezultat din fuziunea Partidului Țărănesc cu Partidul Național Român. Partidul Țărănesc s-a format în ambianța revoluționară a anului 1918 având ca principal scop sprijinirea concretă a țărănimii prin implicarea politică a acesteia. Ion Mihalache, întemeietorul partidului și-a construit platforma politică printr-o atitudine radicală față de liberali și conservatori despre care spunea că nu reprezintă concret țărănimea ci doar protejează burghezia și moșierimea. Populația românească era în proporție de 80% situată în mediul rural, majoritatea fiind compusă din țărani, astfel că ideile țărăniste au avut câmp larg de manifestare, mai ales că țărani așteptau împrumutarea cu pământ, aceasta fiind o dorință de veacuri. Partidul Țărănesc se afirmă repede pe scena politică românească beneficiind de schimbarea radicală în procesul electoral prin introducerea votului universal. Alegerile din 1919 reprezintă un succes electoral atât pentru Partidul Național Român care se clasează pe primul loc în opțiunile alegătorilor cât și pentru Partidul Țărănesc care obține un număr important de parlamentari. De altfel cele două partide alături de celelalte partide regionale vor forma prima alianță care va conduce România în primele luni de la alegerea primului parlament al României întregite. Primele alegeri pe baza votului universal dau legitimitate partidului, iar în scurt timp reprezentanții acestuia vor dezbate legile agrare, rezultatul fiind împrumutarea cu pământ a peste două milioane de țărani. În același timp Partidul Național Român își începea o nouă etapă politică având o bună experiență politică acumulată de liderii transilvăneni în timpul luptei cu autoritățile ungare. *Naționalii* beneficiau de prestigiu prin acțiunea pe care au dezvoltat-o o lungă perioadă de timp, ei fiind actorii principali ai Marii Uniri de la 1918. Primele acțiuni politice ale acestora au fost popularizarea ideilor lor pe întreg teritoriul României și încheierea unor parteneriate politice care să contrabalanseze acțiunea și dimensiunea Partidului Național Liberal care domina politica românească. În absența unei doctrine politice, liderii transilvăneni au promovat câteva idei și principii care vor fi esența concepției lor politice și care vor fi substanța reconstrucției partidului după 1989. Ideea națională, ideea democratică și dreptatea socială au fost baza filosofiei politice a acestora, care și-au dezvoltat o viziune coerentă asupra societății românești. Sigur că pe lângă principiile de bază ei au formulat propuneri concrete privind reforma agrară, problema minorităților, dreptul de vot acordat femeilor, reforma școlară. La 10 octombrie 1926 cele

două partide fuzionează și formează cel mai mare partid politic din România cu reprezentare în toate județele. Doi ani mai târziu, după câștigarea alegerilor din 1928, partidul va prelua guvernarea țării după o îndelungată campanie opoziționistă și pe fondul mării crize economice mondiale care va afecta țara pe o lungă perioadă de timp. Rezultatele guvernării nu i-au mulțumit nici pe liderii acestui partid care nu au reușit implementarea programului pe care și l-au elaborat, fiind sub presiunea luării unor decizii care să salveze sau să diminueze din pierderile pe care țara le-a înregistrat în urma crizei economice. Criza a afectat cel mai mult țărănimea care nu putea să-și valorifice produsele, cu toate că prețurile agricole înregistrau cea mai mare cădere. Țărăniștii au aplicat o serie de reforme în toate domeniile, au deschis porțile investitorilor străini și au reorganizat sau au înființat instituții cum ar fi poliția, jandarmeria, școala. Au dezvoltat telefonica, sistemul de creditare în agricultură, au modernizat și construit o rețea de drumuri. Toate într-un timp foarte scurt însă nivelul de trai al oamenilor și în special al țăranilor nu s-a îmbunătățit. Cu toate acestea la sfârșitul guvernărilor partidul s-a menținut în preferințele alegătorilor până la momentul interzicerii activității partidelor în urma decretului regal din martie 1938.

Capitolul patru face referiri la politica economică a PNȚ cu accent pe cele două domenii importante, agricultura și industria, scoțând în evidență viziunea partidului asupra evoluției economiei. Mare parte din gândirea țărăniștilor exprimată prin teoreticienii partidului este reflectată în analiza și viziunea lor asupra agriculturii și industriei. Deși în multe analize apare ideea că ei ar fi susținut agricultura în dauna industriei este doar parțial adevărat. Ei susțineau într-adevăr un anumit tip de agricultură, care nu era capitalistă, neindustrializată. Însă în privința industriei țărăniștii au inițiat *politica porților deschise* tocmai pentru a permite investitorilor să-și plaseze capitalul în România, iar această politică viza sectorul industrial în primul rând. Este știut faptul că țărăniștii mizau pe agricultură, liderii partidului fiind convinși că doar agricultura tradițională va fi motorul economic al țării și în felul acesta se rezolvau și problemele țăranilor care formau majoritatea populației. Legea agrară din 1921 a avut un caracter social și a satisfăcut dorința strămoșească a țărănimii de a fi împroprietărită cu pământ, având efecte atât pozitive și negative economice, însă nu a produs o ameliorare a vieții de zi cu zi a țăranilor. Criza economică declanșată în momentul venirii la guvernare a țărăniștilor s-a repercutat în special la sate fiindcă efectele cele mai dezastruoase au fost la produsele agricole unde s-a înregistrat cea mai accentuată cădere a prețurilor. Mica gospodărie țărănească, considerată de țărăniști temelie agriculturii românești s-a dovedit inefficientă și vulnerabilă în fața fenomenelor economice. A doua teză de bază a partidului se referă la susținerea unui

sistem de cooperație a agricultorilor pentru un acces mai facil la credite agricole, pentru o mai bună desfacere a producției agricole și pentru realizarea de culturi întinse în obținerea de rezultate mai bune din punct de vedere economic. Ideea nu va fi implementată deși micile gospodării risipite prin parcelări nu puteau supraviețui. Nici sistemul cooperatist nici mica gospodărie nu au putut fi aduse la un nivel de eficiență din motive obiective, în primul rând care țineau de structura demografică a țării, de o etapizare a implementării pe mai mulți ani cu susținere guvernamentală neîntreruptă. Era nevoie de acces la capitalul necesar investițiilor, lucru pe care România nu-l putea oferi la un nivel satisfăcător; era nevoie și de o piață de desfacere care nu se putea crea decât într-o perioadă îndelungată de timp. Așa cum am menționat, în privința industriei țărăniștii au susținut *politica porților deschise*, astfel că investitorii străini au putut să-și plaseze capitalul în România dând un impuls economiei aflată într-un stadiu înapoiat în comparație cu majoritatea statelor europene. După protecționismul vamal practicat de liberali, economia românească s-a deschis, a devenit mai competitivă iar produsele au fost mai ieftine și mai de calitate. Sigur că în prima fază întreprinderile românești au înregistrat un regres și de asemenea o serie de mici industrii casnice nu au mai avut rentabilitate, piața fiind acoperită de produse ieftine din import. Deși au fost acuzați că se opun industrializării, de fapt țărăniștii au susținut industria concret. Spre finalul anilor treizeci ei erau pentru dirijism economic, fiind convinși că o parte a industriei românești, resursele naturale sau industria petrolului, a lemnului trebuiau să fie în administrarea statului. Ei susțineau că acestea trebuie să fie sub controlul statului, să fie exploatate de stat.

Capitolul cinci analizează evoluția doctrinei țărăniște, elementele care individualizează țărănismul, rolul și locul acestor idei românești în politica interbelică. Țărănismul s-a dezvoltat ca un curent situat între liberalism și socialism, încercând să fie o a treia cale din perspectivă politică. Ei și-au articulat o concepție proprie fiind apărătorii libertăților fundamentale ale individului, ale democrației și totodată susținând principiile solidarității sociale și ale subsidiarității. Au susținut libertățile individuale și principiile democratice fără rezerve având ca pivot politico-electoral pe liderul Iuliu Maniu recunoscut pentru intransigența ideilor și a acțiunii politice. Amprenta luptei duse de reprezentanții transilvănenilor înainte de 1918 a rămas vie atât în perioada interbelică cât și după 1989. Cele două partide, deși diferite prin abordare și prin istoria lor, au reușit să creeze un mare partid, atrăgând mari personalități ale vieții publice care au construit și au modelat o doctrină bazată și desprinsă din realitățile românești. Una din tezele cele mai discutate în interiorul dar și în exteriorul partidului a fost teza statului țărănesc. Statul

țăranesc în viziunea partidului presupunea implementarea unei noi ordini statale, o organizare în jurul familiilor de țărani prin intervenția statului. Era o antiteză la orânduirea liberal-burgheză, la statul socialist în care rolul dominant în viața publică trebuia să fie țăranimea, fiindcă România era o țară formată în majoritatea ei din țărani, prin urmare reprezentarea politică trebuia să fie în raport cu însemnătatea și numărul acestora în societate. Teza cred că era concepută greșit în sensul că țăraniștii au dat impresia că doresc crearea unui sistem autoritar, când de fapt ei urmăreau cu prioritate rezolvarea problemelor de la sate. Sigur că analizând momentul în care a fost dezbătută teza statului țăranesc putem spune că ei mai degrabă doreau să sublinieze faptul că liberalismul nu mai este o soluție nici economică, nici politică, iar socialismul și curentele totalitare care au împânzit Europa și care își făceau loc în societatea românească de asemenea trebuiau contracarate. Sigur că evenimentele au luat o turnură neașteptată, în 1938 activitatea partidelor politice a fost interzisă după care a început Al Doilea Război Mondial iar în cele din urmă România a mers pe calea dictaturii comuniste.

În ultimul capitol este analizată activitatea partidului după 1989, legătura între țăranism și creștin-democrația asumată de noul PNȚCD, participarea la guvernare și rolul ocupat de țăraniști în reconstrucția democratică a României. Reînscirerea partidului după 1989 și în general prezența partidelor istorice a avut un rol important pentru promovarea și consolidarea democrației, a instituțiilor democratice. O serie de legi importante, concepute din perspectiva unor reparații morale, au îmbunătățit direcția pe care a mers România. Legile de restituire a proprietății, cele ce au privit pe foștii deținuți politici și altele au dus la o asanare morală a vieții politice românești, la o înțelegere mai bună a trecutului țării. Majoritatea liderilor care au reînființat partidele istorice au activat și în perioada interbelică, au exersat democrația, au intuit pericolele care apar în societățile de tranziție mult mai bine decât majoritatea politicianilor care au activat după 1989. Tinerii activiști ai perioadei interbelice au devenit seniorii care au promovat principiile democratice cu atât mai mult cu cât și-au petrecut ani buni din viață în închisorile comuniste. Sigur că schimbările și transformările din societate au schimbat și anumite opțiuni în ceea ce privește mersul acesteia, iar partidele și alte organizații își adaptează programele și opțiunile în permanență. Sigur că astăzi anumite concepte nu mai sunt de actualitate însă principiile democrației, ale libertăților individuale, solidaritatea și subsidiaritatea asumate de țăraniști vor trebui consolidate și apărate fiind fundamentele unei societăți democratice autentice. Societatea românească de astăzi parcurge aceleași etape care s-au derulat în perioada interbelică. După 1918 societatea românească și-a construit instituțiile

democratice, și-a aprobat o nouă Constituție, a introdus votul universal, a împrăștiat țărani cu pământ, și-a deschis piețele spre investitorii străini, s-a manifestat alternanța la guvernare. România de după 1989 a avut o evoluție similară începând cu instaurarea democrației, a trecerii la economia de piață, reîmprăștiarea țăranilor, aplicarea unui sistem politic pluripartid. Atât din punct de vedere politic cât și economic România a experimentat aceleași evenimente, aceleași politici publice. Astăzi societatea românească s-a desprins de trecut, de perioada comunistă însă în anii 90, temele care animau societatea erau dacă țara merge spre est sau spre vest, dacă e bine să aibă economie de piață și privată sau economie de stat. Astăzi România este pe un drum ireversibil însă principiile democratice trebuie apărute în fiecare zi. Cum a fost probabil că nu va mai fi, dar regimurile autoritare iau forme noi de manifestare, iar riscurile derapajului înspre o societate închisă există în continuare.

Cuvinte cheie: țărănismul, democrație, partide, creștin, agricultură